

KUNNSKAP
HUMANISME
MENNESKERETTIGHETER

Mad in Norway

The Recovery Channel: Beveger, berører og engasjerer

By
Per Andreas Langeland

-
29.04.2024

GJØR RESEARCH: Hovedpersonen Randi Isaksen søker råd fra redaksjonen om hvilke nyhetssaker hun bør lage. Foto: Twentyone Pictures AS

– Vi må løfte debatten om psykisk helsevern fra de personlige erfaringene og ut i samfunnet. For

regissør Ellen Ugelstad er filmen et virkemiddel for å sette et viktig tema på dagsorden.

Artikkelen er en hybrid av en filmomtale, kommentar og referat fra en filmvisning med panelsamtale på Klingenberg kino i Oslo den 23. april 2024.

Det skinner ikke bare gjennom at Ellen Ugelstad som pårørende har et nært forhold til psykiatrien. Ugelstad bruker sin innsikt i psykisk helsevern til å komme tett på realitetene i en film som veksler hyppig mellom ulike perspektiver og fortellinger. Hennes sammenblanding av fakta og fiksjon, dokumentar og skuespill er egnet til å skape forvirring. Denne kunstneriske friheten tolkes som et hint om hvordan et ståsted uten fast grunn kan arte seg dersom det skulle vare over tid. Samtidig viser hun at det er lov å tenke utenfor boksen i jakten på nye løsninger.

De medvirkende spiller seg selv eller har tett kobling til rollen de spiller, som gjør filmen mer autentisk. I plottet følger vi nyhetsankeret Randi Isaksen i en TV-kanal der alle sakene handler om bruk av tvang i psykiatrien. Privat har Randi, spilt av Turid Rivertz Vatne, en søster som blir tvangsinnlagt. Hun er fortvilet over å ikke kunne være til hjelp, og føler sterkt med sin søster som er i ferd med å forsvinne fra henne.

Ugelstad faller ikke for fristelsen å moralisere, men viser vekselvis eksempler på god og dårlig helsehjelp, egnet for diskusjon og refleksjon. Det er også hennes hensikt med filmen.

– Sterk belteleggingsscene

Psykologistudent Arild Megard fra Forum for psykologi og filosofi ledet panelsamtalen som ble holdt etter visningen denne kvelden. Det som skapte mest diskusjon var kontrasten mellom tvang i form av beltelegging og – av alle ting – innslaget fra Foreningen for omplassering av dyr.

PANELSAMTALE: Engasjerte debattanter etter visning av filmen. Fra venstre: Arild Megard, Adrian Holm, Bengt Eirik Karlsson, Ellen Ugelstad og Lene Auestad. Foto: Per Andreas Langeland

– Det er en sterk belteleggingsscene. Det er noe ekkelt over den omsorgen man prøver å vise. På den ene siden bruker de yogastemme eller pusestemme og prøver å hjelpe. På den andre siden er det jo vold de bruker i omsorgen når de beltelegger deg, sa psykolog Adrian Holm. – Det at behandlingen gjør skade er noe vi må reflektere mer over.

– Jeg synes det er forferdelig ille at det faktisk er sånn i dag. Jeg begynte å jobbe i psykisk helsevern i 1974 og etter det har bruk av tvangsmidler bare økt, og det øker både i spesialist- og kommunehelsetjenesten, fortalte Bengt Eirik Karlsson.

Karlsson er senterleder og professor i psykisk helsevern, og fortalte at han etter et besøk på Stortinget hadde blitt skremt over hvor lite opptatt politikere er av menneskerettigheter i psykisk helsevern. Et unntak var da daværende helseminister Bent Høye brukte økonomiske insentiver og pisk for å innføre medisinfrie behandlingstilbud, men som nå står i fare for å forsvinne.

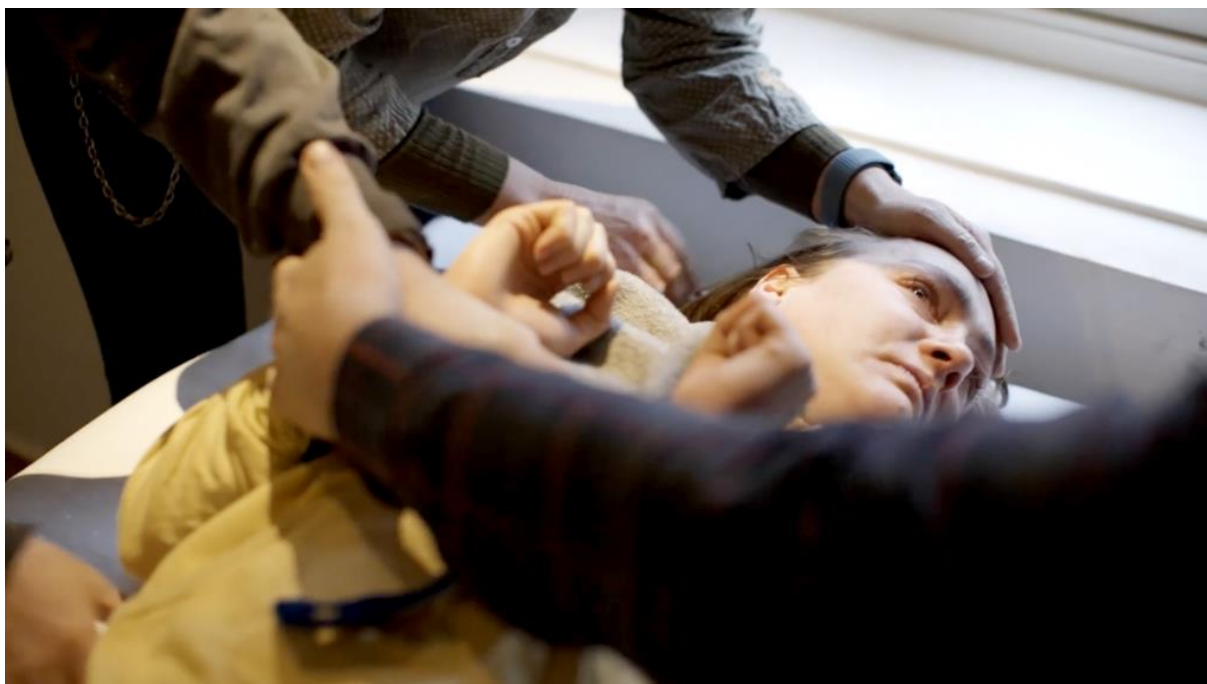
– Etter å ha sett filmen to ganger, fremstår den belteleggingsscenen enda verre fordi hjelperne med de beste intensjoner fremstår som omsorgsfulle.

Det gir meg assosiasjon til seksuelle overgripere som sier «jeg er egentlig veldig glad i deg», sa Lene Auestad, med doktorgrad i filosofi. Auestad utdypet: – Det er noe med den liksom-omsorgen som bidrar til psykologisk forvirring. Det ville vært lettere å håndtere hvis noen bare var fullstendig brutale, fordi da vet du at det var ren vold.

Denne liksom-omsorgen Auestad snakket om setter historien til Inger-Mari Eidsvik i et særlig kjølig lys. Filmen viser sekvenser fra den pågående rettssaken der Eidsvik har saksøkt staten for brudd på menneskerettighetene etter mange års tvangsbehandling med medikamenter. Mot en norsk stat som sliter med å finne feilbehandlingen rettslig interessant.

Vi får også se et klipp med en ung Inger-Mari som forteller om hendelsen som brakte henne til psykiatrien. Hun opplevde et overgrep der hun fikk traumer av å ha mistet kontrollen over sin egen kropp.

Så kan vi bare forestille oss hvordan det må ha vært for Inger-Mari å møte en psykiatri med tvang som virkemiddel. Hvem ville ikke reagert og utagert i en slik situasjon. Det gir noen tanker om hvor galskapen egentlig ligger.

LAGT I BELTER: – Det er noe ekkelt ved den omsorgen man prøver å vise, var en av kommentarene fra panelsamtalen. Bildet er fra en situasjon som eskalerte med Randis søster da hun var på institusjon. Her blir hun tatt hånd

om og spent fast av flere behandlere mens de forsøker å berolige henne med «yoga- og pusestemmer». Foto: Twentyone Pictures AS

Lær av hunder

– Jeg synes det var så interessant at dere tok med eksempelet fra «hundepsykiatrien», for der er de helt på sporet. Hvordan kalle på trygge instinkter hos hunden? Det er å møte hunden med rom, forsiktighet og åpent hjerte. Det er noe med den empatien som vi lærer oss til å møte hunden med. Det er veldig rart at ikke det samme instinktet er selvskreivet i en lignende situasjon med mennesker, var det en fra salen som påpekte.

Ugelstad fulgte opp og fortalte at intervjuet på FOD-gården gikk av seg selv, for der kom de gode grepene på løpende bånd: – Vi bruker ikke tvang, vi leser signaler, vi tar et skritt tilbake, vi åpner hjertet vårt, vi er i en sansehage, det er individtilpasset, og her er det ingen hunder som er like eller bare et nummer i rekka.

Slaver av systemet

En del av panelsamtalen dreide seg om systemet. – Hvis jeg, dersom jeg var psykiater, har en psykotisk pasient og jeg ikke tvangsmediserer med antipsykotika, så kan jeg miste autorisasjonen som psykiater eller få en advarsel, for da har jeg ikke fulgt retningslinjene. Da blir man en slave av systemet fordi man er redd for de konsekvensene det kan få. Så jeg tenker vi trenger politisk handling på systemnivå, sa Holm. Som også var kritisk til modellen der helseforetakene drives som bedrifter etter økonomiske insentiver.

– Dette handler om synet på mennesker. Det er muligheter for å behandle folk på det viset vi ser her og at det er det som faktisk skjer. Det er knyttet både til politiske føringer og det psykiatriske hegemoniet som styrer utviklingen på feltet, og det er et problem, fortalte Karlsson. Han bemerket at det finnes noen modige psykiatere, som Trond Aarre i Nordfjord, som viser til at det ikke finnes noen vitenskapelig dokumentasjon på at psykofarmaka virker. Allikevel pøses det ut medikamenter i behandlingen.

– Er psykisk helsevern gitt en rolle det ikke er hensiktsmessig å ha? var en refleksjon fra salen. – Hvis du gir noen et maktmiddel, så forvalter du det. Det virker å være en dobbelthet. De skal behandle og gi hjelp, samtidig er det en frykt i samfunnet som vi skyver over på det psykiske helsevernet. Det er en frastøtingsmekanisme der også.

– Systemet er basert på kontroll og avvik. Når alt skal dokumenteres blir man veldig engstelig for å bli tatt for å gjøre feil og måtte stå til ansvar for det. Det er en utrolig undertrykkende mekanisme sett i lys av at folk skal kunne jobbe på ulikt vis. Det er et kuet system i et av verdens beste demokratier, sa Karlsson.

Filmskaperen selv var også på banen: – Jeg tror mange som jobber i systemet har lyst til å hjelpe, men blir frustrerte over at de ikke kan velge mellom flere alternativer, selv om de finnes og fungerer. Hun nevnte flere eksempler, deriblant «Åpen dør»-praksisen ved Lovisenberg sykehus som ble vist i filmen. Ved å fjerne beltesengen av syne og la dørene være ulåst, opplevde både behandlere og pasienter store forbedringer.

Likevel blir ikke lokale gode tiltak fanget opp og satt ut i live andre steder. – Det er et undertrykkende system, både for de som jobber der, pasienter og pårørende. Det må være frustrerende for alle parter. Jeg tenker det ville være mer spennende med en jobb hvor faglig fornying står i høysetet, sa Ugelstad.

Ikke gode nok på det emosjonelle

Auestad kom tilbake til belteleggingsscenen, hvor hun gikk inn i det relasjonelle og forholdet til autonomi der behandlerne sier at situasjonen er ute av kontroll. – Hva betyr det egentlig at en situasjon er ute av kontroll? I dette panelet er situasjonen ute av kontroll i den forstand at hver og en kan finne på å si noe plutselig som vi ikke ante skulle skje. Det er dét menneskelig frihet og spontanitet er, og det skjer i alle samtaler, poengterte Auestad.

Hun var også opptatt av hvordan utøvelse av makt gjør pasienten mindre autonom og at man ikke er klar over hvordan pasientens følelser påvirker behandleren. – Nå blir jeg redd fordi pasienten virker skummel, og da forsvarer jeg meg. Det virker som det er det som skjer når alle kaster seg over pasienten uten noen tilsynelatende god grunn. Behandlerne reflekterer ikke da over sine egne følelsesmessige reaksjoner og hvordan dette påvirker situasjonen.

– Det er ganske heftige følelsesmessige reaksjoner å stå i sånne ting. Jeg tror ikke vi er gode nok på det emosjonelle. Det å være menneskelig og human er utrolig viktig, men det er også noe ubeskyttende i det. Hvis de ansatte føler de trenger beskyttelse, så smitter dette over på pasienten. Det er mekanismer det er viktige å forstå, fortalte en dame med behandlererfaring fra salen.

Kunne gravd dypere

Filmen blir aldri stående lenge fast i én problemstilling og klarer også å trekke i smilebåndene. Kåringen av årets beste og mest spektakulære maniske utbrudd viser at filmskaperen ønsker å ufarliggjøre og få fram de positive sidene ved å være annerledes.

Monologen til Tone Winnem, der hun forteller hvordan hun greide å bli kvitt stemmene i hodet som hadde fulgt henne nesten hele livet, er også et eksempel på hvordan plager kan drives ut på naturlige måter. Hvis da ikke psykiateren hennes hadde rett i at det var medisinene som endelig hadde begynt å virke.

Selv om tvangsmedisinering ofte er nevnt, savnes en dypere problematisering av kjente skadevirkninger fra psykiatriske medikamenter og den samtidige tiltroen psykiatrien har til legemidlene. Vi får ikke vite om pasienten i belteleggingsscenen også ble medisinert for at hun skulle roe seg, slik åpenbart Inger-Mari Eidsvik og mange av hennes medpasienter har opplevd. Det kan være et bevisst valg av Ugelstad. Filmen blir uansett ikke mindre aktuell når vi vet at dette er en del av praksisen i virkelighetens psykiske helsevern.

Går fra konseptene

I andre halvdel av filmen bygger det seg opp en scene der Randi forenes med filmskaperen i et kraftig psykiatribrøl. På veien dit går Randi bokstavelig talt fra konseptene for hva en nyhetssending kan inneholde.

PSYKIATRIBRØL: Randi har både privat og gjennom jobb sett nok av eksempler på hvordan det står til i psykiatrien. Her går hun i bresjen for et øredøvende folkeopprør foran Stortinget. Foto: Twentyone Pictures AS

Men det er kanskje foranledningen til protestaksjonen som kommuniserer filmens budskap aller best. Øyeblikket i studioet der Randi strekker ut sin hånd og legger den over den fortvilte tvangsutsatte jentas hånd. Et sterkt symbol på hvilken hjelp Ugelstad kanskje savner mest i psykisk helsevern. Noe så banalt som å bli sett og forstått.

Ugelstad avrundet panelsamtalen med å si at filmen er ment som en samtalestarter. – Endringer må komme ovenfra og nedenfra. Jeg reiser rundt med filmen som et insentiv til å skape en offentlig debatt. Når debatten oppstår i de marginaliserte miljøene, hos pasienter, pårørende og ansatte, så forblir de der.

– Vi må løfte debatten ut slik at den angår hele samfunnet. Og kanskje vi da kan skape den endringen, avsluttet regissør og filmskaper Ellen Ugelstad.

-
- [menneskerettigheter](#)
- [tvang](#)

-
- **Per Andreas Langeland**
- Sivilingeniør med særlig motivasjon til å forstå sammenhenger. Mange års erfaring med ulykkesgransking og forskning i transportsektoren, hvor læring er det sentrale. Fra ingeniørperspektivet ser han mennesker som unike individer med kraft til å skape meningsbærende sosiale systemer som maskiner aldri kan erstatte.